

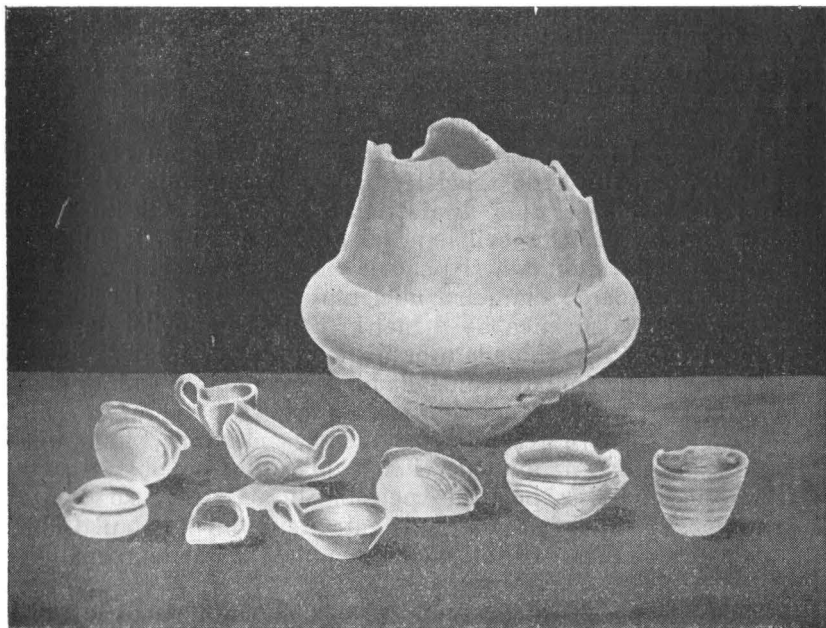

DIN ACTIVITATEA MUZEULUI BĂNĂȚEAN.

— DARE DE SEAMĂ PE 1929. —

În decursul anului 1929 Muzeul nostru a avut de înregistrat următoarea activitate pe care o rezumăm în: cercetări istorice și săpături în diferite părți din Banat, achiziționări pe seama Muzeului, studii asupra obiectelor din colecțiuni, aranjamentul secțiunilor și administrația Muzeului (inventariere, corespondență, revindicările cu Sârbii, Castelul Huniade).

I. *Cercetări istorice și săpături.* Sesișați de frumoasele vase din epoca bronzului donate Muzeului de dl Petru Huffnus din *Nerău* (vezi cap. Donatori și donațiuni), în toamna anului curent am întreprins săpături de probă în hotarul numitei comune și anume în apropierea movilei zisă „Hunca mare” (Kopfhugel). La poalele acesteia de partea înspre sat, în via dlui Huffnus și o altă vie vecină, săpăturile făcute au dat dovada existenței unui câmp de urne ce pare că se întinde pe o rază de cca 200 m. Materialul scos — fragmente de ceramică bine arsă, cu decorație spirală bine îngrijită, având gravurile marcate prin pastă de calcar — împreună cu vasele donate de dl Huffnus — se leagă strâns de materialul scos dela Cenad — cca 30 km. la Mureș — atât ca formă a vaselor, cât și ca elemente decorative, punând cele două stațiuni la același nivel artistic. Săpăturile sistematice se vor face începând în primăra anului viitor, deoarece sumele necesare, puse la dispoziția Muzeului de către Prefectura Județului Timiș-Torontal, au sosit prea târziu, când deja intrasem în iarnă. Cu același prilej s'a cercetat și „Hunca mare”. Ca și hunca dela Satchinez nu conține în interior material de construcție fiind ridicată din pământ bătut și având în vârful un sanț circular de apărare. Tăeturile făcute în mai multe puncte n'au scos la iveală urme de ceramică sau alt material care ar putea să dovedească folosirea acestei movile pentru o așezare continuă fie de apărare fie de altă natură. Considerând însă situația ei topografică se poate constata și aci, cum vom vedea la Opațița, Satchinez, Cerneteaz, etc., un sistem de fortificații, având ca centru „Hunca mare” iar înspre răsărit în semicerc o serie de movile mai mici. Fără îndoială că Hunca mare a servit și ca punct de observație și mai cu seamă de semnalizare, dominând o rază largă peste stepa netedă ce se întinde înspre râul Aranca, celebru pentru așezările preistorice.

Ceramică din stațiunea dela Nerău.

Trebue să aducem mulțumirile noastre dlui Petru Huffnus care convins de importanța așezării din via sa, a căutat să ne inlesnească cercetările prin toate mijloacele, oferindu-ne asistența dsale și pe viitor, apoi dlui prefect al județului dr. Liviu Cigăreanu și dlui deputat dr. Coriolan Băran, cari fiind de față la săpăturile făcute s'au convins de necesitatea unor cercetări și studii mai intense pe teritoriul județului, punându-ne la dispoziție suma de o sutămii Lei. Să sperăm că acest gest nu va rămânea izolat și că va deveni uz, căci numai așa vom putea da un avânt mai mare activității Muzeului.

După aceia am cercetat comuna *Satchinez* cu cetatea ei de pământ numită și gomilă, situată la liziera de vest a satului. In legătură cu această gomilă se păstrează mai multe legende. După tradiție se zice că aci e locul cetății făcută de Pavel Chinezu dela care comuna de astăzi își trage numele. Se mai spune apoi că pe locul acesta ar fi fost pe vremuri o biserică care s'a dărâmat cu ocazia unui bombardament.

Oricum, gomila dela *Satchinez* este interesantă. Tradiția poate să fie adevărată numai in parte. In tot cazul de cetate in sens medieval nu poate fi vorba, căci movila din *Satchinez* ca altele de acest gen, din județ, este o ridicătură de pământ naturală ca bază, artificială ca rafinament, servind dublul scop de semnalizare și apărare in cazuri de nevoie. Volumul propriu zis al cetății nu conține material

de construcție sau ceramică. În schimb pojghița de pământ întors de pe vârful movilei acoperă o masă impozantă de oase omenești — durere răvășite, căci localnicii le-au răscolit nu odată căutând „bani”. Aci s'ar putea ralia tradiția locală. Este foarte posibil ca în timpuri mai noi să se fi ridicat pe această movilă vr'o bisericuță, mănăstire, iar oasele ce se găsesc să fie ale slujitorilor acesteia. Aceasta cu atât mai mult că șanțul înconjurător precum și buzele lui nu conțin de loc nici cea mai vagă urmă de schelete, cum s'ar întâmpla dacă oasele amintite ar fi dovada vr'unei lupte dată pe această ridicătură. Că a existat o zidire pe vârful movilei o mai dovedește și molozul de construcție presărat pe suprafață și până la 50 cm. adâncime. Movila are dimensiunile următoare: diametru nucleului cca 70 pași lărgimea șanțului cca 30 pași, adâncimea 3—4 metri, înălțimea movilei dela suprafața mlaștinei cca 15 m. Movila are poziție strategică interesantă deoarece se ridică la extremitatea unei limbi de pământ ce se întinde între două mlaștini cu cari împreună formează un zid de apărare a satului, îndreptată în direcția Mureșului. Astfel fiind, mlaștinile, împreună cu cetatea de pământ ar fi putut servi în evul mediu ca posturi externe ale unei moșii situate — poate — pe ridicătura pe care se găsește azi satul și unde s'ar putea admite existența feudului lui Paul Chinezu. Dar această este numai o ipoteză de gentileță față de o mândrie a localnicilor.

Cu această ocazie am cercetat și celelalte două movile din hotarul comunei. Prima situată la cca 2 km. de sat în direcția sud-ost este o movilă naturală, fără urme de așezare — deoarece puținele fragmente de ceramică găsite sporadic nu ne lasă să concludem la o destinație anumită a ei. Va fi servit în tot cazul ca punct de semnalizare. A doua situată la distanța de cca 4 km. în hotarul comunei cu Biledul, este interesantă, deoarece pe întreagă suprafață se găsește imens material de oase omenești, moloz de construcție: cărămizi, mortar. chiar bucăți de marmură, găsindu-se între acestea și un fragment de ciocan neolitic. Afară de această din urmă întreaga așezare poartă caracterul medieval.

În continuarea cercetărilor noastre am vizitat pe urmă comuna *Opațița* din apropierea Detei. Această comună situată pe coasta circumvalațiunii unui pârâu prezintă toate condițiile unei așezări preistorice și vechi-medievale atât pentru scop de pace cât și pentru întărituri de apărare. La liziera de nord a satului se găsesc rămășițele unei cetăți de pământ una dintre cele mai mari din județul nostru. Are forma eliptică, înconjurată de un șanț adânc de apărare fiind apărată spre Răsărit și de pârâul amintit. Înălțimea totală a ridicăturii este azi de cca 12 m. dela fața apei. Rămășițele de ceramică găsite la suprafață indică o așezare preistorică locuită și folosită pentru apărare până în evul mediu.

Cu toate că aci s'au făcut săpături până în 1900, găsindu-se obiecte medievale, totuși credem că dacă acestea s'ar continua sistematic la adâncime mai mare, ar ieși la iveală material interesant, in-deosebi din evul-mediu.

Cu ocazia cercetărilor dela *Cerneteaz*, despre cari vom vorbi în dată, am fost și la *Cetățuia* de pe teritoriul satului din spre Sant-andrei. Spre apus de sat la cca 2 km. se ridică un dâmb natural foarte puțin accentuat care a fost transformat artificial în movilă. Este cunoscut sub denumirea de *Cetățuie* de localnici, de *cerc avar* de istorici. Că este avar sau de altă origine se va constata când vom putea face săpături mai sistematice. În tot cazul expunem aci constatările făcute în decursul unor cercetări de o zi. *Cetățuia* este într'adevăr o întăritură atât prin mărimea ei cât și prin dispozitivul următor; constă dintr'un nucleu central apărut de ridicătura de pământ jur-imprejuri, adâncit deci în mijloc. În acest nucleu se văd încă și azi două mari groape, probabil urmele pivnițelor cari după spusele oamenilor au fost adânci, azi însă n'au mai mult de circa 2 m. Forma cetății este pătrată având dim. 48 pași pe 74 pași. În spre răsărit are poartă largă de 30 pași. De jur-imprejuri este închisă de șanț adânc 4—6 m.

O construcție de cărămidă, tare și importantă se poate constata din marea cantitate de moloz ce se găsește de jur-imprejuri cetății indeosebi în spre răsărit. Locuitorii au cărat sute de ani material de aci pentru construcțiile lor încât nu-i mirare că azi nu se mai găsesc — la suprafață, ziduri. După spusele bătrânilor din sat, s'au găsit aci cărămizi sigilate. Ar fi vorba de cărămizi romane? Noi n'am putut da peste așa ceva cu toate că am cercetat cu deamănuntul nesfârșitele fragmente ce se găsesc pe câmp. Molozul se compune din fragmente de cărămidă, mortar și piatră de gresie printre care se găsește și material de ceramică, medieval. Prezența Romanilor la acest punct, din ceiace s'a găsit până acum, este dubioasă; rămășițe preistorice, la fel foarte rare. Încât ar părea că de fapt este vorba de o fortăreață din timpul migrației.

Săpături, mai bine zis tăieturi s'au făcut la diferite puncte. Din jos de poșhiță de pământ viu, la 25—30 m. un strat de cărbune, apoi pământ bătut amestecat cu moloz. Oase de om se găsesc rar. Ridicătura, zid al cetății e din pământ amestecat cu moloz. Zid propriu zis am găsit abia în căptușala pivnițelor; acest zid e din *opus cimenticum*, var, nisip, pietriș, frânturi de cărămidă. După spusele oamenilor sunt aci tunele zidite în cărămidă. Intrările lor nu se cunosc. La săpături mai mari poate li se va da de urmă.

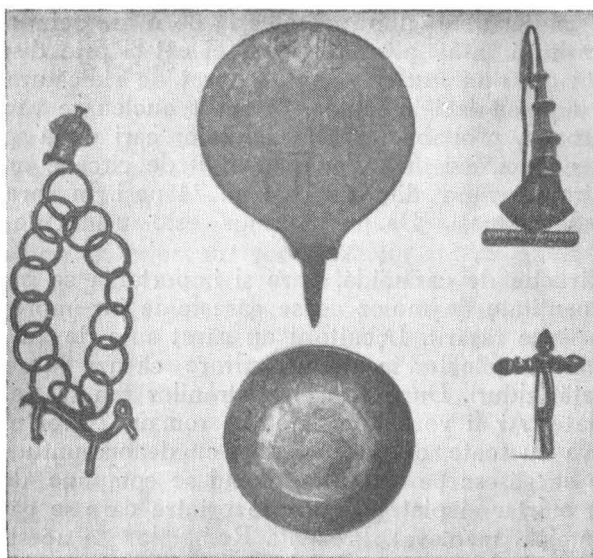
Cetatea de care vorbim a fost cunoscută. N'a fost însă cunoscut ceiace urmează:

Cercetând terenul spre răsărit am constatat încă alte trei întărituri situate în segment de cerc, cari serveau de avant posturi cetății principale. Distanța dela aceasta este în rază 190 pași. Prima din aceste întărituri are diametrul de 68 pași, e înconjurată jur-imprejuri de șanț simplu, iar în spre răsărit dublu; înălțimea totală a ridicăturii este azi dela suprafața mlaștinei cca 6 m; pe suprafață: fragmente de cărămizi și moloz.

Despărțită de aceasta printr'un șanț este a două întăritură al cărei șanț abia se poate observa. Pe vârful ei se găsește o vatră mare

la adâncime de 15—20 cm. Acest strat ars e de 8—10 cm., urmează apoi 4—5 cm. de cărbune. Diametrul acesteia este de 50 pași.¹

Urmează a treia întăritură despărțită prin altă adâncitură. Are diametrul tot 50 pași. Locul ei se observă foarte bine, formând o concă rotundă și lipsindu-se astfel de șanțuri ridicate. La suprafață — rămășițe de cărămizi și moloz.

Achiziții noi.

(Lanț barbar, oglindă romană, pateră bizantină, fibulă romană, fibulă celtică).

Din cele constatate se vede clar că avem deaface aci cu un întreg sistem de apărare, poate cel mai clasic cunoscut până acum în Banat, Apărarea se îndreaptă înspre răsărit — deci și aci pare că am avea un argument mai mult pentru a pune această întăritură în epoca migrației.

Urmele romane sunt foarte problematice, cu atât mai mult că valul roman trece prin sat în direcție nord-sud. Ceramica adusă la Muzeu vorbește de epoci post romane; alte obiecte nu s'u găsit. Se știe însă că s'a găsit aci în 1911 o brățară de aur în spirală a cărei urmă s'a pierdut.

Trecem acum la cercetările făcute pe *Valea Carașului* ca după aceea să revenim la Cerneteaz.

Am vizitat în primul rând, *Oravița*. Iar de aici, diferite localități din împrejurimi începând cu *Vărădia*, cu castrul ei roman ce se mai poate constata până în zilele noastre.

La *Vărădia* am precizat dimensiunile castrului și edificiile aflătoare: praetoriumul și un alt grup de case. Castrul are dimensiunile: 130 m. lung, 112 m. lăț., porțile largi de 15 m. — praetoriul 30×14 m.

Am făcut săpături de probă: din zidul cetății nu rămâne decât moloz de piatră de gresie adus din dealul Chilii, între care am găsit trei fragmente de cărămidă cu semnele fabricii și un fragment de vas ars rău, din nisip necernut atât de primitiv lucrat încât nu pare român ci dacic.

Pe teritoriul Vărădiei, în imediata apropiere a castrului sus-amintit se află dealul *Chilii*. Am fost de l-am vizitat, însă din cauza timpului nefavorabil nu l-am putut cerceta decât foarte sumar. Aci pe platoul dealului, am făcut câteva tăieturi de probă găsind în jurul mănăstirii din vârf, rămășițe de ceramică barbară (dacică) și romană. Am cercetat apoi această mănăstire causoleu al familiei Baich care s'a construit pe locul unei mănăstiri vechi greco-românești care la rândul ei s'a zidit — probabil — pe locul unui așezământ păgân poate un apogeu dacic. Aci este și o inscripție românească în cirilice conținând date în legătură cu biserița, pe care din cauza vremei ploioase și reci n'am putut-o descifra în întregime. Am adunat câteva fragmente de urne române la cari s'au mai adăogat la întoarcerea în sat 3 bucați primite dar dela revizorul școlar dl. Drăgulescu.

Faptul pe că platoul Chiliei se găsește ceramică romană amestecată cu cea dacă, dovedește, contrar aserțiunilor lui Milleker¹⁾ că Romanii după ocuparea Arcidavei au continuat să locuiască și sus unde poate aveau vr'o „specula” și deci nu numai la castrul stativ din luncă, iar elementul dacic n'a „dispărut” după venirea Romanilor.

Dela Vărădia ne-am coborât jos la *Răcășdia* unde am vizitat biserica satului; este pictată de Filip Matei din Bocșa deasupra unei picturi dela începutul sec. 19 din care pictură deasupra ușei se vede o inscripție. Din aceasta se poate vedea că pe locul acela era reprezentată Nunta din Cana. Cât de mare este ignoranța pictorilor noștri de biserici cari n'au nici cel mai elementar simț de pietate față de pictura veche pe care o îngroapă sau „restaurează” fără milă!

Am luat măsuri să ni se trimită două icoane vechi dela 1800 puse de noi deoparte și diferite parate bisericesti. De relevat este aci iconostasul sculptat în lemn la sfârșitul sec. 18. Acesta are aceleași caractere ca cel vechi din biserica din Lipova, executat poate de acelaș maestru.

În drumul nostru am vizitat apoi Sasca cercetând biserica pictată de Dimitrie Turcu din Oravița și restaurată de Filip Matei; iconostasul bisericii este la fel ca al celei din Răcășdia. Cu ocaziunea aceasta am primit de la dl. consilier dr. Ilie Groșșian, donațiune pentru Muzeu, următoarele: a) un document în limba germană și română — permis de armă din 1808 lui Gheorghe Roșu, cu sigil; b) un conspect al minelor din Sasca dela 1782; c) un conspect al cheltuelilor dela minele din Sasca 1793; d) un conspect dela minele din Sasca sec. 18; e) un manuscris al mișcărilor din 1818—19 în Valea Carașului, și un raport al activității culturale la Sasca, către Astra.

Trecem la *Moldova nouă*.

De-aci ne-am ales cu o foarte însemnată donațiune pentru Mu-

¹⁾ Milleker : Varadia története.

Muzeul nostru din partea domnului dr. Iclozan. Dsa a binevoit a ne oferi 384 monete romane de bronz în mare parte din timpul lui Constantin, un lanț de bronz cu aplică reprezentând o capră, o brățară de bronz, trei săgeți de fier, un vas mic decorat, o undiță mare de fer — toate aflate în jurul Moldovei-vechi.

Am mers pe urmă la *Coronini* sat așezat pe malul Dunării. Am chestionat țărani asupra diferitelor obiecte vechi, ce s'ar afla în părțile locului. În chipul acesta am cumpărat diferite monete romane și medievale, precum și un cântar medieval; apoi un fragment de vas roman, un ban din sec. XIV, 4 vârfuri de săgeți de fier, 5 ghiulele de piatră. Am fost sesizați asupra bogăției de obiecte istorice ale cetății *Coronini* de către învățătorul dl. Alex. Moisi. Or rezultatul anchetei noastre a fost că cetatea însăși, are prea puțină importanță pentru a se ordona săpături acolo. Bani și alte obiecte medievale se găsesc, însă sporadice, împrăștiate pe o suprafață prea mare. În schimb malul Dunării mai în sus de satul *Coronini* și *Ostrovul* se prezintă ca foarte important pentru cultura bronzului. Astfel în primăvara sau vara viitoare vom începe săpături sistematice pe *Ostrov*; de aci vom trece la *Pojejena* unde pare a fi o stațiune romană foarte importantă.

Am cumpărat din *Coronini* un costum de-al femeilor bufane, dela *Marta Caracoane*, pentru secția noastră etnografică. Preotul *Bufan* din sat posedă un interesant document referitor la răscoala lui *Jumanca*.

Cea din urmă localitate pe care am cercetat-o în aceste părți a fost *Moldova veche*; am vizitat aci pe căpitanul portului dl. *Popescu*, care are o frumoasă, colecție de anticități, între ele mai interesante un cap de marmură al lui *Hercule*, un bust de marmură, mic, dela *Pojejena*, o serie de vârfuri de săgeți dela *Coronjii* — din care a dăruit și Muzeului nostru câteva — diferite obiecte neolitice, fragmente de ceramică din epoca bronzului din *Ostrov* — foarte interesante, dovedind o cultură înfloritoare, cărămizi sigilate dela *Pojejena*, un fragment de piatră cu inscripție romană, ghiulele de piatră, medievale și multe alte obiecte.

După aceia ne-am reîntors la *Oravița*. Preocupați să vedem și să cercetăm și bisericile române de aci am fost de le-am vizitat — întâi pe cea din *Oravița montană* iar pe urmă pe cea din *Oravița română*. Biserica din *Oravița montană* are interesante picturi pe zid din 1808 (?) de un oarecare *Petrovici* și iconostasul e pictat de *Dimitrie Turcu*. Aci se găsește și o icoană veche pe lemn (dim. 12×90) aparținând școlii atonite și pictată probabil la sfârșitul sec. 17; are și o inscripție grecească, alta slavonă. La stăruința noastră *Prea on. D. protopopul Virgil Musta* a promis a ceda această icoană Muzeului *Bănățean*.

La biserica din *Oravița română* am constatat că pictura e de *N. Popescu*, executată în 1866. Pictura nu este de prima calitate, dar trebuie să ținem cont de faptul, că *Popescu* este abia în al doilea an la *Roma*, deci încă student. Picturile lui sunt înșirate în medalioane pe plafon, pereții verticali și în altar, unde are un panou mare cu *Cina cea de taină* Pe iconostas, mai multe icoane pictate de *Filip Matei*, de *Ion Zaicu* și de *Deliomini*

Biserica de lemn din Halmadia. (Acvarelă de D. Dure).

Cu ocaziunea excursiunii noastre în ținutul Oraviței am vizitat în comuna Maidan pe bătrânul istoric și folclorist Sofronie Liuba, care ne-a vorbit de o seamă de stațiuni din acele părți pe unde s'ar afla bogăție de antichități și ne-a procurat interesante date asupra diverselor localități din regiunea Carașului, unde în viitor ne vom putea continua cercetările.

Sofronie Liuba a fost el însuși un neobosit cercetător asupra trecutului bănățean. A scris mai multe lucrări de preț între cari și monografia Maidanului, premiată de Academia Română.

Revenim de-acum în părțile Timișoarei. Cercetăm comuna *Cerneatez* pe care o mai vizitasem odată când cu săpăturile întreprinse pe teritoriul ei, la Cetățuie. Ne interesează biserica. Este pictată în 1899 de cunoscutul pictor bănățean, Ioan Zaicu. Examinăm și inventariem toată pictura: din altar, de pe iconostas, de pe boltă și de pe pereții laterali. Intreaga lucrare este serioasă. Zaicu, cu toate că copiază în mare parte din cartea lui, totuși în desenarea aratomică și în colori se ridică nu de rareori la un nivel de artă absolută. În această privință sunt de menționat indeosebi cele două scene din nava principală: „Christos căzând cu crucea” și „Punerea în mormânt”. Afară de aceasta sunt apoi scenele de pe iconostas: „Nașterea” și, de altar: „Țintuirea pe cruce” și „Luarea de pe cruce”. În aceste tablouri Zaicu e colorist, cald și liniștit în armonizarea tonurilor. În rest găsim o răceală a tonurilor, o decolorare a lor cu toate că desenul rămâne și aci corect.

Cercetând icoanele mobile aflătoare în biserică, am găsit între

prăznicarele dela femei două icoane interesante : „Maica Domnului cu fiul în brațe” pe lemn, dela 1836 (42×56) și „Adormirea Precistei” (24×33). Stilul este bizantin ca inspirație de bază, însă occidentalizată ca detalii și ca desen al fețelor. Căutând prin podul bisericei am dat de o icoană veche pictată pe lemn, ce servea, ținută cu cuie, drept puncte de trecere din cor în podul bisericei. Mărimea 82×70. Reprezintă pe Christos în tron. De-aceiași mărime Sf. Nicolae, tot pe lemn. Provin probabil din vechea biserică locală. Stilul e bizantin curat, cu influențe atonite. Epoca, mijlocul sec. 18. A treia icoană pictată pe pânză (ruinată însă) e de 64×85 și reprezintă „Adormirea Maicii domnului” (hramul bisericei) pictată pe la începutul sec. 19. A patra, pe lemn, mărime 20×25 reprezintă un fragment din Răstignire. Toate aceste icoane le-am adus la Muzeu pentru secția bisericească.

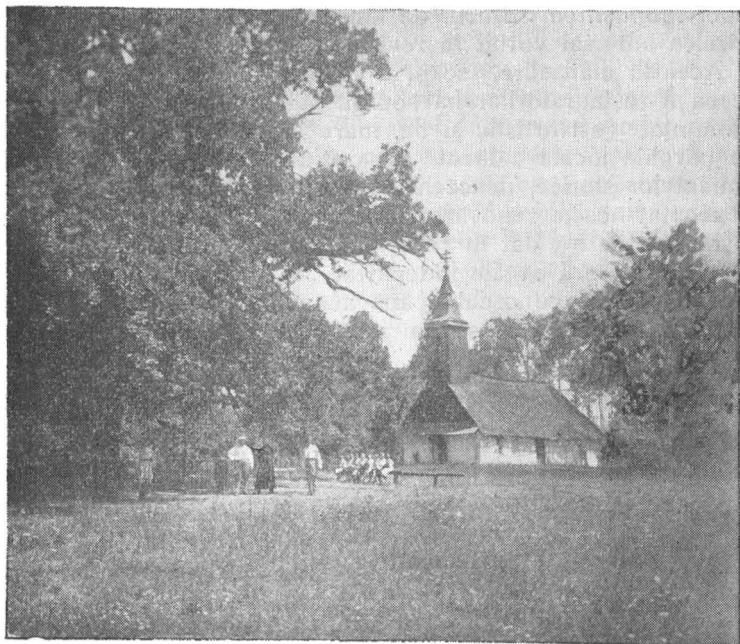
După Cerneteaz a urmat vizitarea altor două comune: *Berini* și *Duboz*. Ceiace ne-a preocupat a fost cercetarea bisericilor, pe cari de altfel le mai văzusem și anul trecut.

Urseni. Biserică din veacul al XVIII.

La *Berini*. Zidurile bisericei sunt din bârne orizontale, acoperite de mortar. Turnul din scândură și frântură de șindrilă. Ca tip de biserică aparține anilor 1820—25 asemănătoare fiind cu biserica din Bucovaș și cea din Urseni (fiind aceasta ultimă de pe la 1790.) În interior tavanul din scânduri în formă „a botte” este pictat cu medalioane (4 evangheliști) și încă 2—3 medalioane cu scene, iar deasupra iconostasului se înșiră pe arcu turtit cei 12 prooroci în mijloc cu Isus, în timp ce diametrul cercului este ocupat de 12 medalioane cu apostoli având în mijloc pe Isus. Pe pereții iconosta-

sului de zid sunt acățate diferite tablouri. Pictura este foarte slabă, executată de un pictor poporan. Deasupra altarului se continuă bolta „a botte” în acelaș sens strâmtându-se în spre extremitatea de răsărit. Pictura și aci săracă. Padimentul e din pământ bătut.

Duboz. Biserică de lemn dela 1730 (?).

Cu atât mai interesantă este biserica de lemn din Duboz. Zidită pela 1755, la fel din bârne orizontale cu încheieturi de bârne verticale, fără nici o decorație sculpturală sau cromatică (cum am constatat în schimb la Butin.) În interior dușumeaua din pământ bătut, bolta din nava principală și altar la fel cu cea din Berini ca desen; iconostasul la fel, cu diferența că aci este din scândură. Cele trei intrări în altar cu acelaș desen rococo. Pictura de pe tavan (în altar n'are pictură, ori cel puțin azi nu se mai conservă) este la fel slabă, executată de un pictor poporan; între multele icoane ce le are această biserică acățate pe pereții navei și ai iconostasului, nu se găsește nici una mai de seamă. Biserica e acoperită cu șindrilă. Materialul susținător (corni, lățeți) este încă bun; partea verticală a turnului este din scânduri, extremitatea acoperită cu șindrilă. Cruce dublă pe turn, iar deasupra altarului având patru raze. Desenul turnului este foarte interesant — mai interesant ca la Butin unde dealtcum găsim momente importante în restul arhitecturii.

Pentru conservarea bisericii am luat măsuri ca să fie acoperită provizor cu hârtie gudronată, să fie reparat mortarul din afară, iar în interior în compartimentul femeilor să se pună două „andreas” spre a opri aplecarea întregii zidiri spre nord.

Am adus la Muzeu cinci bucăți de obiecte bisericesti.

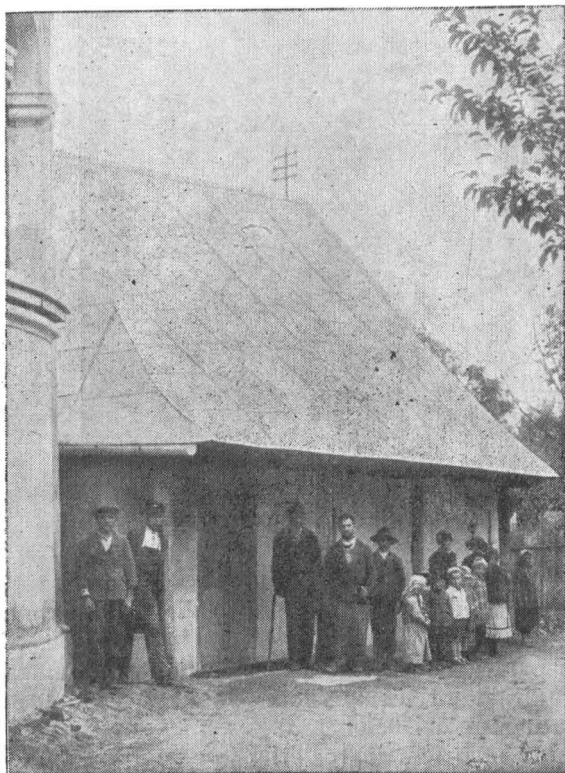
Intre bisericile pe cari le-am vizitat în decursul acestui an amintim apoi *Mănăstirea Săracă*, de lângă Șemlacul mic, despre care de-almintrelea am mai vorbit în revista noastră cu ocazia cercetărilor din 1928. Această mănăstire, scăpată ca prin minune de urgia turcilor și de aceea a restauratorilor habsburgi, stă azi mărturie a unor vremuri de pronunțat gust artistic și de mare credință strămoșească. În anul acesta parohia locală a făcut reparațiuni fără ca să anunțe Comisia monumentelor istorice, deaceia am crezut de bine a vedea felul în care s'au executat aceste renovări. Și aici vor trebui luate măsuri ca mortarul și varul ce s'a dat în repeșite rânduri deasupra unor picturi de pe perețele intrării să fie îndepărtat iar pictura dinlăuntru, cea mai frumoasă podoabă cunoscută până acum, a Banatului, să fie curățită și restaurată. În acest sens vom face pașii necesari în primăvară.

Biserica de lemn din Butin. (Inceputul sec. XVIII).

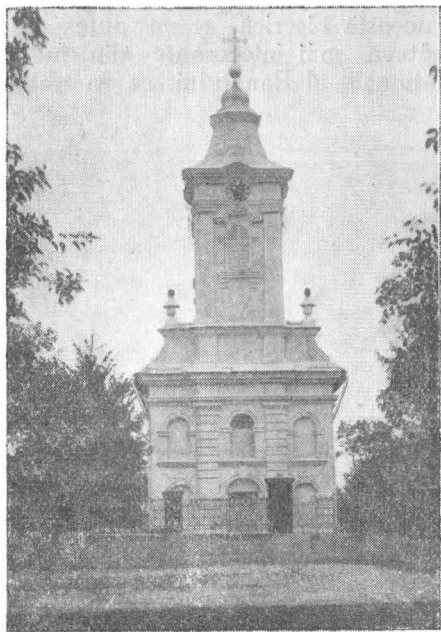
Dela Mănăstirea Săracă am trecut la Butin, unde halul vechii biserici de lemn, ne obliga la o intervenție urgentă. Această biserică, în întregime de lemn, a fost cumpărată și adusă din comna Călnic

in anul 1805. Datează de pe la începutul sec. 18. Este un monument istoric-artistic destul de important, având în interior pictură veche executată pe boltitura de scândură și în altar. Acoperișul fiind completamente putred, afară de aceasta pereți frânți la mijloc, n'ar fi putut rezista zăpezii iernii ce se apropia, deaceia după ce am făcut studiile necesare am însărcinat pe tâmplarul din localitate să facă lucrările de conservare în sensul devizului alcătuit de noi. În acelaș timp s'a făcut releveul bisericei, am deslipit toată fațada ei, îndepărtând mortarul pus în timpuri mai noi, încât am scos la iveală suprafața originală a bisericei, decorată direct pe lemn, cu stelute, pești, chenare de indă, etc., toate aceste motive concepute după gustul aceluiaș maestru sau măeștri țărani, care au construit-o. În acest chip numita biserică câștigă și o considerabilă valoare etnografică. Dacă Muzeul nostru va putea obține un loc potrivit într'unul din parcurile orașului, această biserică se va putea aduce la Timișoara împreună cu încă câteva mai interesante din județ întregind astfel cadrul „Muzeului național” al Banatului. ce va trebui să se înființeze.

Partoș. Mănăstirea.

Am fost după aceea la Partoș unde am vizitat și inventariat obiectele de artă ce se găsesc în vechea mănăstire unde este îngropat mitropolitul român Iosif. S'a ridicat releveul mănăstirei, s'au făcut tatonări pentru a găsi eventuala pictură de sub mortar. Până acum, în această direcție n'am avut rezultat. S'a dispus ca să fie transportați la Muzeul nostru câțiva stâlpi sculptați, provenind probabil dintr' un tron episcopesc din sec. XV—XVI. În jurul mănăstirii vom face săpături, deschizând și cripta lui Iosif. Astfel vom putea — poate — deslega și preciza anumite date de importanță covârșitoare în legătură cu existența unei mitropolii românești în Banat înainte și sub ocupația turcească.

Partoș. Biserica nouă (sec. XVIII).

Am vizitat apoi biserica nouă, zidită pe la 1730 *unul dintre cele mai importante monumente de după ocupația turcească*. S'au luat măsurile necesare pentru conservarea acestor două monumente, atrăgându-se atenția autorităților locale asupra modului de a restaura, în continuare, interiorul bisericii celei noi.

Cu aceasta încheiem cercetările pe cari le-am întreprins în decursul acestui an, cu nădejdea că în 1930 ele vor fi continuate în cadre mai largi, cu sprijin mai mare și deci cu spor mai mult.

II. *Achiziționări pe seama Muzeului.* Pentru dezvoltarea colecțiilor Muzeului în decursul anului s'au făcut următoarele achiziționări :

Arheologia. Secțiunea arheologică s'a augmentat în primul rând cu obiectele ce-am strâns în decursul cercetărilor noastre amintite mai sus. Din săpăturile dela Nerău am adus câteva vase fragmentare preistorice și vr'o 20 buc. de căni, olcuțe și urne — parte din ele întregi — donate Muzeului nostru de către locuitorul Petru Huffnus care le-a aflat mai de mult pe locul stațiunii unde noi am întreprins săpături; am strâns după aceia o serie de fragmente de vase romane de pe locul valului roman ce trece între Gherman și Butin iar dela Cerneteaz am adus mai multe bucăți de ceramică, în mare parte medievală, găsite cu ocazia săpăturilor de acolo.

Interesante și de o valoare reală sunt apoi obiectele ce-am achiziționat din ținutul Carașului. Astfel cităm : *a)* un lanț de bronz cu două aplice înfățișând o capră și o urnă funerară — probabil insignă vreunui șef de trib — s'a aflat la Moldova-veche și ne-a fost dăruită de dl avocat dr. Iclozan; *b)* o brățară de bronz romană asemenea dela Moldova-veche donată tot de dl dr. Iclozan; *c)* vr'o 4 fragmente dintr'o amforă romană precum și alte buc. de urne funerare găsite în săpăturile făcute pe platoul Chiliei dela Vărădia; *d)* un cântar mic de fier medieval; *e)* 11 buc. vârfuri de săgeți de fier de pe podișul cetății Coronini; *f)* o undiță veche de fier și câteva scoici petrificate — donațiunea Căp. portului Moldova-veche.

În afară de cele enumerate până aci, colecțiunea arheologică a Muzeului a ajuns în posesiunea unor foarte prețioase obiecte obținute de la un colecționar din Budapesta căruia i am dat în schimb dublete și obiecte ce interesau mai puțin Muzeul nostru.

Prin acest schimb am achiziționat, următoarele obiecte; *a)* o fibulă romană de argint, *b)* o oglindă romană de bronz găsită la Recaș, *c)* un falus roman de bronz găsit la Moigrad, *d)* o farfurie de argint în stil bizantin aflată în Timișoara, *e)* o statueta romană din bronz reprezentând un cal, d'n Recaș, *f)* o fibulă celtică de argint din Tămășel, *g)* o tăbliță de bronz sec. XVII aflată la Alba Iulia, *h)* o aplică de aur cu figuri de animale, scitică.

Numismatica. Tot prin schimb cu anticarul susamintit, Muzeul a ajuns în posesiunea a 11 dinari de aur (Nero, Oct. Caesar, Titus, Tiberius Galba, apoi Batori și Apafi) precum și 4 dinari de argint (Traian). O bună achiziție a fost apoi aceia de 384 monete romane de bronz ce ne-au fost donate de către dl avocat dr. Iclozan, monete aflate de dsa pe teritoriul satelor Coronini și Moldova-veche din jud. Caraș. Mai amintim aci alte 120 monete de bronz și de argint, acestea în mare parte din timpuri moderne, achiziționate prin cumpărare și 6 dinari de argint romani — donațiunea unor săteni din părțile Oraviței.

Artele frumoase. Pinacoteca Muzeului s'a îmbogățit cu următoarele bucăți : *a)* „Sf. Familie“ pictură pe lemn de *Marcello Venusti*, *b)* „Scenă istorică dela curtea poloneză“ (?) pictură pe pânză de autor necu-

noscute, c) portretul lui Gheorghe Ghica de *Rabocskay B.* pe pânză, d) grup de țărani întorcându-se de la seceră, acuarelă de *Dezideriu Novac*, e) curățitor de zăpadă, acuarelă de *F. Földes*.

Secția bisericească. Inițiată decurând, s'a dezvoltat destul de bine. În acest an am înzestrat colecțiunea cu următoarele icoane: a) „*Cristos în tron*“, b) „*Maica Domnului*“, c) „*Sf. Nicolae*“ d) „*Sf. Ion Botezătorul*“ — icoeni pictate pe lemn de zugravul *Nedelcu*; e) „*Arhanghelul Mihail*“ — (sec. XVIII.) pe lemn, de pictor necunoscut — din biserica din Herendești, f) „*Cristos în tron*“, g) „*Sf. Nicolae*“ h) „*Adormirea Maicii Domnului*“ și i) „*Răstignirea*“ (f și g pe lemn, h și i pe pânză) de pictor necunoscut — din biserica dela Cerneteaz; j) „*Sf. Paraschiva*“ de *Nicolae Marișescu* (1872), l) „*Madona cu Isus în brațe*“ tot de *N. Marișescu* și „*Cina cea de taină*“ de *Dimitrie Turcu* — câte și patru pe pânză și în sfârșit m) „*Maica Domnului*“ icoană în stil bizantin de orig. din sec. 18 (aceste ultime 4 icoeni, cumpărate); 4 *stâlpi de lemn*, sculptați din sec. 16—17 de la tron episcopesc — s'au adus dela Partoș; 5 *cădelnițe vechi* din aramă, din zinc și din cositor — dela bis. din Duboz.

Etnografia. Colecțiunea etnografică a Muzeului nostru s'a augmentat în decursul anului 1929 cu o serie interesantă de: oprege, catrințe, concieri — unele din părțile Caransebeșului iar altele din județul Timiș, apoi câteva chilimuri bănățene din jurul Timișoarei cumpărate de pe la sate sau din târgurile de țară ținute în Timișoara la 14 Mai, 26 Sept. și 14 Dec. a. c.; cu un costum complet „*bufenesc*“ din Moldova-veche; după aceia cu o frumoasă serie de vase țărănești din Ardeal: 28 căni și 8 farfurii.

Secția armelor: Trei pistoale turcești și o lance de fier medievală.

Biblioteca. S'a augmentat cu următoarele cărți:

1. *George Cantacuzino:* Colonizarea orientală în Illyricum,
2. *N. Iorga:* Cronicile turcești ca izvor pentru istoria românilor,
3. *N. Iorga:* Note polone,
4. *C. C. Giurescu:* Nicolae Milescu Spătaru,
5. *N. Iorga:* Încă un portret al lui Mihai Viteazul,
6. *N. Iorga:* Ultimele scrisori din țară către N. Bălcescu,
7. *N. Iorga:* Procesele călugărilor dela Sântilie și Gheorghe Pisarul Ieșec.
8. *N. Iorga:* Lucruri noi despre Chilia și Cetatea-Albă,
9. *N. Iorga:* O tipăritură românească la Uppsala,
10. *N. Iorga:* Rătăcirile în Apus ale unui pretendent român, Ioan Bogdan, în secolul al XVI-lea,
11. *N. Iorga:* Din originile politicianismului român: o acțiune de opoziție pe vremea fanarioților,
12. *V. Motogna:* Războaiele lui Radu Șerban (1602—1611),
13. *Dr. Andrei Veress:* Nunții apostolici în Ardeal (1592—1600),
14. *Vasile Pârvan:* Histria,
15. *G. Nandriș:* Patru documente dela Ștefan cel Mare,
16. *N. Cartoian:* Fiore di Virtù în literatura românească,

17. *Alex. Marcu*: Romanticii italieni și Români,
18. *N. N. Moroșan*: O stațiune paleolitică în Dobrogea-Topalu,
19. *C. I. Karadja*: Delegații din Țara noastră la conciliul din Constanța (în Baden) în anul 1415,
20. *Ettore Pais*: Gli scavi din Pompei ed il tesoro di Mehadia,
21. *V. Mihailescu*: Așezările omenești din câmpia română la mijlocul și la sfârșitul sec. XIX,
22. *I. Lupaș*: Din activitatea ziaristică a lui Andrei Mureșanu,
23. *G. F. Ciușeanu, G. Fira și C. M. Popescu*: Culegere de folclor din jud. Vâlcea și împrejurimi,
24. *Alex. Vasiliu*: Povești și legende,
25. *Dr. I. Lepși*: Studii asupra litoralului Sabla-Ecrene,
26. *Ștefan Mețș*: Contribuții nouă privitoare la familia boierească Buhuș din Moldova,
27. Dacoromania Buletinul Muzeului limbii române (an. I, II, III, IV),
28. Buletinul Comisiei Istorice Române Nr. 5, 6 și 7,
29. *P. Constantinescu-Iași*: Glozel,
30. *Constantin Moșil*: Monetăria, Țării Românești în timpul dinastiei Basarabilor,
31. *Al. Busuioceanu*: Influences arméniennes dans l'architecture religieuse du Bas-Danube,
32. *P. Constantinescu-Iași*: Arheologia preistorică.
33. " Decorația bisericilor moldovenești,
34. *N. Iorga*: Istoria Românilor prin călători vol. III și IV,
35. *Carol Blum*: Cauzele relegării poetului roman P. Ovidiu Naso la Tomi,
36. *K. Moroșan*: Noi contribuțiuni preistorice asupra Basarabiei de Nord,
37. *P. Panaitescu*: Les relations Bulgaro-Roumaines au Moyen-Age,
38. *Gh. Ghibănescu*: Documente slavo-române — în „Arhiva” Muzeului Municipiului Iași,
39. *Const. Săineanu*: Dictionnaire Francais-Roumain,
40. *Jean Baras*: Porcelanul,
41. *Fr. Lebrun și I. Voinescu*: Macedonia,
42. *D. C. Petrescu*: Etymologii,
43. *Ioachim Crăciun*: Bibliografia la Români,
44. *Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza și Dinitrie C. Sturdza*: Acte și documente relative la Istoria Renascerei României,
45. Helmolts Weltgeschichte: a) Vorgeschichte Ostasien, b) Westasien, c) Afrika Pyren. Halbinsel, Altgriechenland, d) Balkan Halbinsel, e) Italien Mitteleuropa, f) Ost und Nordeuropa, g) Westeuropa 1350—1859, h) Westeuropa zeit 1859, i) Amerika Australien Register.
46. *Eckart von Sydow*: Die kunst der naturvölker und der vorzeit,
47. *Karl Einstein*: Die Kunst des 20. jahrhunderts,
48. *Werner Weisbach*: Die Kunst des Barock in Italien, Frankreich, Deutschland und Spanien,
49. *Emil Waldmann*: Die kunst des realismus und des impressionismus,
50. *Heinrich Schafer și Walter Andrae*: Die Kunst des alten Orients,
51. *Max I. Friedländer*: Die Niederländischen Maler des 17. Jahrhunderts,
52. *Wilhelm von Bode*: Die Kunst der Frührenaissance in Italien.
53. *Paul Schubring*: Die Kunst der Hochrenaissance in Italien,
54. *Edmund Hildebrandt*: Antoine Watteau,
55. *Max J. Friedländer*: Pieter Bruegel,
56. *Wilhelm von Bode*: Sandro Botticelli,
57. *Ulrich Christoffel*: Hans Holbein D. J.,
58. *Wilhelm Hausenstein*: Giotto,
59. *August L. Mayer*: Diego Velazquez,
60. *Emil Waldmann*: Tizian,
61. Alte Meister in den Farben des Originals wiedergegeben (9 vol.),
62. Kupfersteiche der Dresdener Königl. Kunstsammlungen in Photogravüren (1 vol.),
63. *Fv. Reber et Ad. Bayersdorfer*: Klassischer: Bilderschatz (5 vol.),
64. L'illustration — număr festiv cu ocazia serbărilor Unirei,
65. Nouveau petit Larousse,
66. *I. Velceanu*: Corurile și famfarele din Banat.

Toate acestea sunt cumpărate din bugetul Muzeului sau de către Societatea de istorie și arheologie din localitate. Mai sunt după aceia cele donate pe care le-am trecut mai jos la rubrica respectivă.

Arhiva. S'a îmbogățit cu o serie de acte de prin anii 1740—1860 pe cari le-am cumpărat dela dl Sim. S. Moldovan din Oravița; între acestea unele foarte interesante: un document se referă la colonizarea mai multor familii de industriași armeni în Banat prin sec. 17, un alt document vorbește despre așezarea în aceste părți a familiei Brădiceanu; s'a înmulțit apoi colecțiunea arhivei cu răspunsurile la chestionarul istorico-arheologic al Muzeului ce l-am adresat la toate autoritățile comunale din Banat, răspunsuri cari în cea mai mare parte conțin date istorice foarte prețioase¹⁾; ne-au fost donate însăși de către dl dr. I. Gropșianu câteva acte din sec. 18 referitoare la minele din Valea Carașului.

DONATORI ȘI DONAȚIUNI.

Colecțiunile Muzeului bănățean s'au înmulțit în anul acesta și prin următoarele donațiuni:

Comisiunea Monumentelor Istorice: Buletinul Comisiunii — 2 fasc. pe 1929.

Dl Ministru Sever Bocu: Dacia Traiană versuri de Obedenaru.

Dl General Radu Rosetti: 1. Partea luată de armata română în războiul din 1877—1878 (1 vol); 2. Studii asupra chipului cum se făptuia războiul de către Ștefan cel-mare (1 vol). 3; Un episod din anii 1848—49 în Transilvania (1 vol) 4. Partea luată de Reg. 47/72 inf. în războiul pentru întregirea neamului (1 vol.) 5. Anglia și poporul englez (1 vol.)

Dl Em. Panaitescu profesor universitar: 1. Le limes dacique nouvelles fouilles et nouveaux résultats (1 vol.) 2. Protoistoria Daciei opera lui V. Pârvan (1 vol).

Dl. Onișifor Ghibu profesor universitar: Universitatea Daciei superioare — volum comemorativ.

Dl Coriolan Petreanu profesor universitar: Parnassus (2 exempl.)

P. S. Sa dl Ioan Boroș arhieru: 1. Unirea românilor din Lugoj, (1 vol.; 2. Evenimentele revoluției de libertate din anii 1848/49 desfășurate în Lugoj; 3. Az 1849 év eseményében történelmi tanulmány (1 vol).

Dl inginer Adam Cucu: 1. Tragedia universelor (1 vol); 2. Mihai Viteazul (1 vol.); Constantin Brâncoveanu (1 vol.)

Comisiunea Monumentelor Ist. din Cluj: Anuarul Comisiunii mon. ist. secția pentru Transilvania.

Dl Lucian Costin: 1. Graiul Bănățean (1 vol.); 2. Scrierile lui Iracle Porumbescu de Leonida Bodnărescu (1 vol.); 3. O pagină din Istoria Bucovinei din 1848—1850 de dr. I. G. Sbiera (1 vol); 4. Die rumänische Frage in Siebenbürgen und Ungarn de Eugen Brote (1 vol.)

Dl Dr. P. Nemoianu: 1. Bănatu-i fruncea, 2. Prin Jugoslavia.

Dl Pr. T. Margineanțu: Monografia Comunei Opațița (1 vol).

¹⁾ În fiecare nr. din „Anale” publicăm câte unul din aceste răspunsuri. A se vedea mai jos răspunsul Vărădiei.

Dl Coriolan I. Buracu: 1. Heracles, Hercules, Iovan Iorgovan și Băile Herculane (1 exempl.); 2. Societatea culturală Teatrul orașului T.-Severin. — Dare de seamă 1909—1925, Idem pe 1927 (2 exempl.)

Direcțiunea Tramvaelor comunale Tim șoara: Istorical Tramvaelor din Timișoara (1 vol)

Dl Petru Huffnus din Nerău jud. Timiș: 20 vase întregi și fragmentare preistorice.

Dl dr. Iclozan din Sasca jud. Caraș: 1. Un lanț de bronz; 2. o brățară de bronz romană; 3. 384 monete romane de bronz.

Dl dr. Doboșan din Timișoara: 1. O serie de acte referitoare la Alumneul studentesc român din Timișorra; 2. un ceas mic, — din lăsamântul lui Emanuil Ungurianu; apoi un ban de argint comemorativ cu efigia compozitorului Schubert.

Dl. dr. Ilie Gropșianu din Sasca: O serie de documente din sec. 18—19 referitoare la minele din Valea Carașului.

Dl Pavel Disela: O serie de mărci comemorative dela serbările Unirei din 1929.

Dl Aurel Bugariu din Comloș: O lance medievală.

Dl Căpitan Popescu comand. Portului Moldova-veche: 3 vârfuri de săgeți și câteva scoici petrificate.

Dna M. Miloia: O farfurie veche de porțelan.

Dl I. Pascu: O brățară de bronz — antică.

III. In cadrul activității Direcțiunii Muzeului amintim și editarea a două fascicole semestriale din *Analele Banatului*. Luptând dintru început cu greutate mari și cu indiferența publicului, azi „Analele“ au intrat simțitor în conștiința publică, având cele mai bune șanse de a putea grupa în jurul lor pe cei mai de seamă cărturari ai Banatului. Cu începere din anul 1930 Analele vor apare în fascicole trimestriale.

IV. S'au făcut deasemenea schimbări și dispozițiuni noi în interiorul Muzeului, dându-ne silința să exploatăm pentru colecții cât se poate mai bine spațiul atât de mic al Muzeului. Ori, aci, nici cea mai savantă aranjare nu va putea găsi o soluție satisfăcătoare. Va trebui să ieșim din acest local dacă nu vrem să aruncăm în curând o parte din colecții, care — îndeosebi cea de științe naturale -- se strică din cauza umezelii și a lipsei de aer.

Pentru soluționarea mutării colecțiilor, am făcut nenumărate intervenții și memorii, cerând a se face schimbul Castelului Huniade cu una din cazărmile Orașului. Și dacă până azi nu s'a putut ajunge la o transacție, sperăm totuș că într'un viitor apropiat se vor găsi modalitățile ca Orașul Timișoara să aibe un *Palat Cultural* demn și astfel să fie adăpostite în sfârșit în cadre potrivite Muzeul și Biblioteca.

La fel am făcut intervențiile necesare prin Ministerul de Externe, pentru recuperarea obiectelor luate de Sârbi. Până azi nu s'a obținut nici un rezultat și este foarte problematic să căpătăm măcar o parte din obiectele ridicate, dată fiind lipsa de solucitudine a comisiilor noastre.

Direcțiunea Muzeului.